

el-BEYÂN ve't-TEBYÛN

(البيان والتبيين)

Câhiz'in

(ö. 255/869)

Arap edebiyatına dair eseri.

el-Beyân ve't-tebeyyûn adıyla da anılır. İhtiva ettiği konular bakımından aydın tabakaya ve özellikle Arap olmayan milliyetçi unsurlara (şuûbiler) Araplar'ın hitabet, nesir ve şiir sanatlarındaki değerli mahsullerini tanıtmak, bu mahsulleri edebiyat açısından değerlendirmek, aynı zamanda bu konuda genel kültür vermek için yazılmış, Arap edebiyatında edeb (muhâdarât) türüne giren ilk ve en önemli örnek eserlerden biridir. Müellif diğer eserlerinde olduğu gibi bu kitabında da düzenli bir plana uymaksızın Arap belâgat ve fonetik ilimlerinin esaslarını vermeye çalışır. Bu arada tarihî bakımdan önem taşıyan birçok vesikayı ve kaydı ihtiva etmesi de esere ayrı bir değer katar.

Câhiz, devrindeki çeşitli etnik gruplar hakkında değerli eserler kaleme almış, bu eserlerde onların meziyetlerini ve özelliklerini göstermeye çalışmıştır. Bir bakıma bu eseri hitabet ve belâgat sanatlarında diğer milletlere üstün olduğunu iddia ettiği Araplar'ın bu konudaki üstünlüklerini sergilemek için kaleme almıştır (bk. *el-Beyân ve't-tebyûn*, III, 27-31). Ona göre her büyük milletin üstün bir tarafı vardır. Meselâ Yunanlılar felsefe ve ilimde, Çinliler sanatta, İranlılar devlet idaresinde ve Türkler harp sanatında üstün oldukları gibi Araplar hitabet ve dil bilimi konularında üstündürler. "Bu meziyetlerinden dolayı kendileri en büyük, emekleri en değerli, bütün milletler içinde en çok övünen, meşhur günlerini en çok anan ve hâfızalarında tutan millet oldular" (*Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri*, s. 80-81). Fakat Câhiz'in meşhur Yunan ve Latin hatiplerini ve eski Hint müelliflerini iyi tanımadığı anlaşılmaktadır. Nitekim o İranlılar'ın büyük hatipler yetiştirdiğini belirtmekle beraber Yunanlılar'ın ve Hintlilerin bu konuda büyük değerler ortaya çıkaramadıklarını söylemek hatasına düşmüştür (*el-Beyân ve't-tebyûn*, III, 27-30).

Câhiz 237 (851) yılından önce dört cüz halinde kaleme aldığı bu eserini zamanın başkadısı Ahmed b. Ebû Duâd'a takdim etmiş ve 5000 dinar altın para ile ödüllendirilmiştir. Eserin iki redaksiyo-

nu vardır. İkinci redaksiyon daha mükemmel olup günümüze ulaşan bu nüshadır (İbnü'n-Nedîm, s. 210; Yâkût, VI, 66). Kitabın içindeki malzemeler başlıca beyân ve belâgat; orta yolun tercihi; hutbelerden, şiirlerden, secilerden, vasiyetlerden, mektuplardan seçmeler; zâhidlerin ve vâizlerin sözlerinden bazı örnekler; ahmaklardan bazı sözler; vecizeler; belâgatla ilgili bazı metinler gibi birkaç ana bölüm altında toplanabilir. Belki de ansiklopedik şahsiyetinin etkisiyle ve henüz ilimlerin tasnifi kesin çizgileriyle belirlenmediği için Câhiz bu konuları kitabının çeşitli yerlerine serpiştirmiştir. Kendisi de bunun farkında olmalıdır ki beyandan bahsederken, "Gerçekte bu bab kitabın başında gelmeliydi; fakat bazı düşüncelerle onu buraya aldık" der (*el-Beyân ve't-tebyûn*, I, 76). Birinci cüzün sonlarında ikinci cüzde şuûbilere cevap vereceğini söylediği halde bu konudan bahsetme fırsatını ancak üçüncü cüzün başlarında bulur (*a.e.*, III, 12-31).

Câhiz, toplumun çeşitli kesimlerinden örnekler verdikten sonra zamanındaki bedevilerin dillerinin daha sağlam olduğunu söyler. Bunun için nâdir sözlerin ve fıkraların -i'rabı veya lahniyle- halktan duyulduğu gibi nakledilmesi gerektiğini, i'rabın müvellledün* un vecizele- rindeki ve fıkralarındaki espriyi öldürdüğünü ifade eder (*a.e.*, I, 146). Kısaca belirtmek gerekirse eser Abbâsiler döneminde İslâm toplumunu çeşitli yönle- riyle aksettiren bir aynadır. Bu bakımdan muhtelif konularda araştırma yapanlar bu kitaptan bol miktarda fayda- lanmışlardır. Nitekim eski İslâm âlimleri kitabın bu yönünün farkına varmışlar ve ondan övgüyle söz etmişlerdir. Ebû Hilâl el-Askerî belâgat konusunda yazı- lan eserlerin en önemlisinin bu eser olduğunu söyledikten sonra, "Ancak belâ- gatin, beyân ve fesâhatin tarifleri ki- tabın içinde dağınık halde verilen örne- ler arasında gizlenmiştir; bunlar dikkat- li bir incelemeyle bulunabilir" der (*Kitâ- bû's-Şinâ'ateyn*, s. 4-5). İbn Reşîk bu ki- tabın tarife sığmayacak kadar önemli olduğunu, bununla beraber sahasındaki bütün bilgileri ihtiva etmediğini söyler (*el-Ümde*, I, 171). İbn Haldûn ise edebi- yat ilminden bahsederken, "Hocalarımız- dan, bu ilmin esasını dört eserin teşkil ettiğini duyardık. Bunlar İbn Kuteybe- nin *Edebü'l-küttâb*'i, Müberred'in *el- Kâmil*'i, Câhiz'in *Kitâbü'l-Beyân ve't- tebyûn*'i, Ebû Ali el-Kâfî'nin *en-Nevâ- dir*'idir. Diğer kitaplar bunların uydula- rıdır" der (*el-İber*, II/1, s. 1070). İbn Hal-

dûn'un bahsettiği bu dört eserin en es- kisi *Kitâbü'l-Beyân ve't-tebyûn*'dir.

el-Beyân ve't-tebyûn'in çeşitli nüsha- ları zamanımıza kadar gelmiştir. Bunlar- dan İstanbul kütüphanelerinde bulunan- lar Ramazan Şeşen tarafından tavsif edilmiştir (*ŞM*, VI, 115-119; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 159; *Suppl.*, I, 242). Kahire'deki nüshalarından ise Abdüsse- lâm M. Hârûn bu eserin neşrinin mu- kaddimesinde bahseder. Bunlar arasın- da yalnız Süleymaniye Kütüphanesi'nde- ki (Esad Efendi, nr. 3883) eksik nüsha eserin birinci redaksiyonuna ait olup (istinsah tarihi 453 h.) diğerlerinin hepsi ikinci redaksiyonun nüshalarıdır.

Muhtelif araştırmacılar *el-Beyân ve't- tebyûn*'in çeşitli neşirlerini yapmışlardır. 1. Hasan el-Fâkihânî - Şeyh Zehrâvî el- Gemrâvî (I-II, Kahire 1311-1313). 2. Mu- hibbüddin el-Hatîb (I-III, Kahire 1332). 3. Hasan es-Sendûbî (I-III, Kahire 1345). 4. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (I-IV, Ka- hire 1948-1950). Bunların içinde mevcut yazmalara dayanması bakımından en mükemmel Abdüsselâm Muhammed Hârûn'un yaptığı neşirdir. Kitabın bir de "müntehabat" şeklinde üç baskısı vardır. Ayrıca bazı bölümleri Almanca ve Fran- sızca'ya çevrilmiş olan *el-Beyân ve't- tebyûn* hakkında Arapça'da ve Avrupa dillerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyûn* (nşr. Abdüsse- lâm M. Hârûn), I-IV, ayrıca bk. nâşirin girişi, I-24; a.mlf., *Hilâfet Ordusu'nun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri* (trc. Ramazan Şeşen), An- kara 1967, s. 14-15, 80-81; İbnü'n-Nedîm, *el- Fihrist*, s. 210; Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn*, Kahire 1371/1952, s. 4-5; İbn Reşîk el-Kayre- vâni, *el-Ümde fi mehâsini's-Şi'r ve âdâbih*, Kahire 1325, I, 171; Yâkût, *Mu'cemü'l-üde- bâ*, VI, 66; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1983, II/1, s. 1070; Serkis, *Mu'cem*, I, 667; Osman Reher, *Abriss der Arabischen Litteratürge- schichte*, Stuttgart 1933, II, 283-287; Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm*, Beyrut 1351-55/1933-36, I, 390-394; Brockelmann, *GAL*, I, 159; *Suppl.*, I, 242; Ch. Pellat, *La vie et l'oeuvre d'al- Jâhiz*, Zurich 1967; a.mlf., "Essai d'inventaire de l'oeuvre Gâhizienne", *Arabica*, III, Leiden 1956, s. 147-180; a.mlf., "Nouvel essai d'in- ventaire de l'oeuvre Gâhizienne", *a.e.*, XXXI, Leiden 1984, s. 133; a.mlf., "el-Djâhiz", *EI*² (Fr.), II, 396; Ma'a'l-Mektebe, s. 233-234; Han- nâ el-Fâhûrî, *el-Mûceze fi'l-edebî'l-Arabî ve tâ- rîhih*, Beyrut 1985, II, 104-105; a.mlf., *Târîhu'l- edebî'l-Arabî*, Beyrut, ts. (el-Matbaatü'l-Bülü- siyye), s. 572-574; R. Şeşen, "Câhiz'in Eserle- rinin İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Nüshaları", *ŞM*, VI (1966), s. 115-119; a.mlf., "Câhiz'in Eserleri Hakkında Bazı Yeni Mal- zemeler", *TED*, sy. 1 (1970), s. 240-241.

